

زنان مبارز و تاریخ شفاهی

• رحیم نیکبخت*

■ تاریخ شفاهی مبارزات سیاسی زنان مسلمان (۱۳۴۲ - ۱۳۵۷)
■ اعظم مرادحاصلی خامنه
■ تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۶، ۳۴۰ صفحه

فصل سوم به موضوعات مهم و قابل توجه می‌پردازد. نخست فعالیت‌های سیاسی زنان مسلمان در سطح جامعه که شامل تشکیل کلاس‌های دینی و برگزاری جلسات مذهبی و سخنرانی‌های زنان می‌شود. **دوم** فعالیت در مدارس اسلامی، فعالیت در جامعه تعلیمات اسلامی، فعالیت‌های دانش‌آموزان دختر در مدرسه رفاه مورد توجه قرار گرفته است و در نهایت فعالیت‌های انجام گرفته در مراکز فرهنگی و مذهبی از جمله حسینیه ارشاد، دانشگاه‌ها و مساجد را دربر می‌گیرد.

فصل چهارم از مهم‌ترین فصول کتاب تاریخ شفاهی مبارزات زنان مسلمان است. این فصل به مبارزات زن مسلمان که به زندان‌های مخوف رژیم پهلوی افتاده‌اند، با عنوان «از بازداشت تا زندان» اختصاص دارد. در این فصل نخستین رویارویی زنان با بازداشت و زندان و رفتن به ملاقات همسران زندانی از زبان زنان مبارز بازگو گردیده است. در قسمت بعدی این فصل: بازداشت و بازجویی‌های زنان مبارز، نحوه بازجویی و بازجویان، وضعیت بازداشتگاه‌ها و زندان‌ها، مقاومت زنان در زندان‌ها و هم‌بندی‌ها اهم مطالب ارائه شده است. قسمت پایانی هم به شکنجه و اقسام آن که در مورد زنان مبارز اعمال می‌شد، پرداخته است.

در **فصل پایانی** حضور زنان در صحنه‌های مختلف انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ بازگو می‌شود. در تدوین کتاب «تاریخ شفاهی مبارزات سیاسی زنان مسلمان» علاوه بر خاطرات شفاهی زنان مسلمان که در آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی، آرشیو دفتر ادبیات انقلاب اسلامی، و خاطرات چاپ‌شده برخی از زنان مبارز در نشریات موجود است؛ با تعدادی از زنان مبارز نیز مصاحبه‌هایی صورت گرفته است. در کنار مصاحبه‌ها از سایر منابع به ویژه اسناد منتشر شده و اسناد منتشر نشده موجود در آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی به نحو احسن استفاده شده است و تصویر تعدادی از اسناد مهم هم در پایان کتاب ارائه گردیده است.

پی‌نوشت:

* پژوهشگر تاریخ انقلاب اسلامی Ninkbakht@irdc.ir
۱. برای اطلاعات بیشتر، ر.ک: سایت اینترنتی مرکز اسناد انقلاب اسلامی: www.irdc.ir

انقلاب اسلامی ایران با پیروزی در بهمن ۱۳۵۷ دو گونه منبع را با توجه به قریب‌العهد بودن خود وارد تاریخ‌نگاری کرد. نخست اسناد امنیتی و سیاسی و دیگر خاطرات شفاهی. البته گردآوری اطلاعات از طریق مصاحبه اختصاص به رشته تاریخ ندارد و در سایر رشته‌های علوم انسانی چون روانشناسی، جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی مهم‌ترین ابزار دستیابی به اطلاعات انجام مصاحبه است. هر مصاحبه اگر به شیوه علمی طراحی، اجرا و بازنویسی گردد می‌تواند مواد خام مورد استفاده در تدوین تاریخ شفاهی قرار گیرد. با این حال، به هر مصاحبه‌ای نمی‌توان نام تاریخ شفاهی اطلاق کرد بلکه مصاحبه‌ها وقتی در کنار هم قرار گرفت و روایتی منسجم به وجود آورد، تاریخ شفاهی به وجود می‌آید.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی با توجه به این‌که متولی تدوین تاریخ انقلاب اسلامی است، تاکنون فعالیت قابل توجهی در تدوین تاریخ شفاهی انقلاب اسلامی و نقش گروه‌های مختلف انجام داده است.^۱ از جمله می‌توان به تاریخ شفاهی گروه مهلوین، تاریخ شفاهی گروه ابوذر، تاریخ شفاهی هیأت‌های موتلفه و... اشاره کرد. یکی از آثار اخیر تاریخ شفاهی مرکز که روانه بازار شده است، «تاریخ شفاهی مبارزات سیاسی زنان مسلمان» است که در نوع خود اثری قابل توجه و ارزشمند به شمار می‌رود.

تاریخ شفاهی مبارزات سیاسی زنان مسلمان، در پنج فصل و اسناد مرتبط در ضمیمه چاپ و انتشار یافته است. در فصل اول «سابقه حضور جمعی زنان ایرانی در صحنه‌های سیاسی اجتماعی» و شامل موضوعاتی با عنوان: نقش زنان در نهضت تنباکو، نهضت مشروطیت و جریان کشف حجاب توسط رضاشاه، حوادث شهریور ۱۳۲۰ و آزادی نسبی استفاده از حجاب، و حق آزادی زنان به بحث گذاشته شده است. در واقع این فصل مدخل ورود به بحث اصلی در فصول بعدی است.

فصل دوم به بررسی عوامل تأثیرگذار در جذب زنان به فعالیت‌های سیاسی و مبارزاتی اختصاص دارد که شامل دو دسته عوامل فرهنگی و مذهبی و عوامل سیاسی و اجتماعی است. نقش مذهب در خانواده‌ها، نقش گرایش‌های مذهبی همسر و تحصیلات از جمله عوامل دسته اول هستند و عواملی چون نقش و گرایش‌های سیاسی همسر، مدرسه و دانشگاه و ارتباط با گروه‌های مبارز در دسته دوم قرار می‌گیرد.